

A budafoki barlanglakás kiállítás

Egy budafoki barlanglakás kéménye a 30-as évekből
(Molnár János felv.)

A Dunától induló, s a magasba kapaszkodó budafoki és budatétényi domboldalon, az egykor Promontornak nevezett vidéken már két évszázaddal ezelőtt is voltak földbe vájt emberi lakóhelyek. A barlanglakások sajátos története két nagyobb korszakra osztható. Az első periódus, amelynek pontos kezdetét nem ismerjük, a múlt században a 70—80-as évekig tartott. E korai időszak itteni „lakásaira” az volt a jellemző, hogy a hegyoldalon levő nagy barlangokba „házakat” építettek, amelyeknek csak oldalfalait húzták fel, hiszen itt tetőre nem volt szükség. A hegybe mélyen benyúló barlangok két oldalához támasztott házak a középső teret szabadon hagyták, így valósággal utcasort alkottak. József nádor 1790-es memoárjából tudjuk, hogy ottjárta-kor 40 házat talált a promontori barlangokban. Fél évszázaddal később már 120 házról adtak számot a források. 1838-ban Vasquez, rajzon is megörökített egy ilyen lakott barlangot. 1860-ban még Budapest szívében, a Gellérthegy oldalában is volt ilyen, házzal beépített barlang, legutoljára egy kétélverő lakott benne családjával. Budafokon az ilyen jellegű lakások a hegyomlások miatt fokozatosan megszűntek, s ezzel a barlanglakások első időszaka lezárult.

Budapest a múlt század második felében, a kapitalista fejlődés felgyorsulása révén, addig ismeretlen méretekben épült, gyarapodott, új városrészek születtek. A fővárosi építkezések során a budafoki hegyoldal kőanyagát is bányászni kezdték. Az 1870-es évektől egyre gyakrabban tudósítanak a korabeli dokumentumok azokról a négyzetesen kivájt gödrökről, amelyek ajtót, ablakot kaptak és először saját használatra, majd eladásra, vagy bérbeadásra készültek. Ezzel vette kezdetét a barlanglakások történetének második szakasza, amelyben megjelenik a mai értelemben vett és a Veréb utcában eredetiben megőrzött barlanglakás, illetve barlanggóc. Az utóbbi elnevezést akkor használták, ha egy telken, egy udvarból több lakás is létesült. A kapitalizálódó és sebes tempóban fejlődő főváros szomszédságában a lakott barlangok száma igen gyorsan nőtt. A századfordulón ezek a „lakások” már a környék nevezetességeihez tartoztak, külföldön is ismertek voltak. A világvárosi méretű főváros természeti szépségei, pompás épületei árnyékában nemcsak Budafokon, de a városban és a környék több pontján is — így például Kőbányán — sok-sok ezren a barlang-

Látott-e már kecskét a kéményhez kikötve?

— ezt a kérdést 30—40 évvel ezelőtt gyakran nekiszegezték annak, aki először járt Budafokon. A keserű humorú megjegyzés egy döbbenetes társadalmi valóságot takart; a század első felében több ezren laktak itt barlanglakásokban és egyetlen házi állatukat a kecskét, a föld alól kinyúló kéményhez kötötték oda. Az egykor félezernyi barlanglakásból a társadalmi kezdeményezés, a tanács áldozatkészsége, a Budapesti Történelmi Múzeum segítsége, egyet megőrzött mementónak. Az immáron hat éve létező kis emlékhely látogatottsága egyre nő, hiszen az alakuló új városkép mind hihetlenebbé teszi az új generációk számára a múltat.

lakások szörnyű nyomorában éltek. A budafoki barlanglakásokról egy évszázadig a napi sajtó is rendszeresen hírt adott: először megdöbbentek a kialakult helyzeten, majd követelték a barlangok felszámolását. E folyamat ismertetése hosszú lenne, de közbevetőleg érdemes felemlíteni a barlanglakások történetének néhány számszerű adatát.

	A barlanglakások száma	A barlanglakók
1790	40	nincs adatunk
1830	120	800
1870	260	1560
1910	329	2698
1930	500	nincs adatunk
1947	412	1381

1966: a budafoki barlanglakások teljes felszámolásának éve

A megőrzött barlanglakás konyhája (Bach Melitta felv.)

E szörnyű lakások megszüntetéséért — mint már említettük — a társadalom haladó erői igen korán akcióba léptek. Különösen élesen lépett fel a Szociáldemokrata Párt, hiszen e barlangok lakói zömükben munkások voltak. Nagyobb részük Budafok, Háros és Albertfalva üzemeiben dolgozott, de nem jelentéktelen részük csónakkal járt át Csepelre munkába. A szociáldemokrata várospolitika két világháború közötti eredményeinek talán legjelentősebbike éppen az, hogy a 30-as években a város néhány tucatnyi barlanglakást felszámolt és helyettük egészséges kőházak épültek. Igaz, számuk az összes lakás 10⁰₀-át sem érte el, így korszakunkra maradt a budafoki barlanglakások végleges felszámolásának feladata. Közvetlenül a felszabadulás után sem volt erő ennek a társadalmilag súlyos kérdésnek a megoldására. Budafokon több mint egy évtized kellett hozzá, az ország más részein még ennyi sem volt elegendő. Ahogy csökkent a barlangok száma, úgy nőtt az igény arra, hogy egyet megőrizzenek emlékeztetőnek. Ezért a budafoki tanács megvásárolta özvegy *Tóth Gyözőné* Veréb utca 4. alatti lakását, teljes berendezésével együtt. Így maradt ránk bútorzatával, eredeti felszerelési tárgyival. Az emlékkiállítás rendezésekor arra törekedtünk, hogy a lakásnak ezt, a kiköltözködéskor talált állapotát hitelesen megőrizzük. Az omladozó falakat, a pusztuló berendezést a kerületi üzemek munkásai társadalmi munkával helyreállították. Özv. *Tóth Gyözőné* 1910 óta lakott ebben a lakásban, fél évszázadot töltött el falai között. A lakás bútorzata jelenleg a Budapesti Történeti Múzeum így éltek a Budapestiek c. kiállításán példázza a fővárosi munkásélet mélypontját. A nagyon egyszerű szobabútort egy még szerényebb konyha felszerelési tárgyai egészítik ki. De ebben a konyhában ott van a faluról felhozott tulipános láda és *Tóth Gyöző* egykori katonaládája is. A konyhában őrzött edények többsége is falusi kerámia, természetesen keveredve a városias öntöttvas edényekkel és a budafoki zománccgyár lábosáival és fedőivel.

Özv. *Tóth Gyözőné* lakása a barlanggóc egyik oldalát foglalja el. A többi lakásból már régebben kiköltöztek és ezekben az üres termekben e sorok írója a lakás kiegészítéseként kiállítást rendezett be a fővárosi barlanglakások történetéről. A kiállítás néhány dokumentummal felidézi a fővárosi munkásnyomor más állomásait is: így a *Mária Valéria* telepet, a ferencvárosi kiserdőt, a *Váci úti* lakásnyomort.

A Veréb utcai barlanglakás nehezen állja a múlt idő pusztításait. Állandó gondozásra, ápolásra, javításra van szüksége. Miként egykori lakói is nehezen küzdöttek meg a feltörő nedvességgel, a fentről zúduló esővel. Ezért minden évben összefog néhány budafoki üzem és kimeszelik a szobát, a konyhát, javítgatják a pusztuló ajtókat, ablakokat, kijavítják a korhadó bútorokat. A társadalmi összefogás, a honismereti mozgalom, a fővárosi munkásélet egy sajátos emlékével egészítette ki eddigi ismereteinket a múzeum létrehozásával.

Dr. Gerelyes Ede

SAJÓVIDÉKI FEJFÁK. A leninvárosi Derkovits Gyula Művelődési Központban 1976. X. 4—15-ig fejfakiállítást rendeztek. Az anyagot *dr. Faggyas István* gyűjtötte össze.

HONISMERETI TANÁCSKOZÁS KUNSZENTMÁRTONBAN. A tiszazugi szőlőművelés történetével és néprajzával foglalkozó tanácskozást tartottak Kunszentmártonban 1976. X. 14—15-én.

DEBRECENI KALEIDOSZKÓP. Az 1976/1977-es tanévben is megrendezik Debrecenben a középiskolások és a szakmunkástanulók városismereti vetélkedőjét.

JÁSZAI MARI EMLÉKHÁZ. A Komárom megyei Múzeumok Igazgatósága és a megyei Munkásmozgalmi Múzeum rendezésében Ászáron, 1976. október 3-án megnyitották a *Jászai Mari* Emlékházat. A nagy magyar tragika halálának 50. évfordulóján tartott megemlékezéssel nyitották meg a megyei múzeumi hónapot.

AZ ÁLMOSDI CSATA emlékére 1976. október 10-én csillagtúrát szervezett a Hajdú-Bihar megyei Természetbarát Szövetség és az Ifjúsági Turisztikai Bizottság. Az Álmosd községben lévő Bocskay-szobornál tartott ünnepségen *dr. Szamosújvári Sándor* tanár mondott beszédet.